

Adrian DOLGHI

Locuința în mediul urban din RSS Moldovenească în anii 1944–1961*<https://doi.org/10.52603/rec.2023.34.03>**Rezumat****Locuința în mediul urban din RSS Moldovenească în anii 1944–1961**

În perioada de după cel de-al Doilea Război Mondial, populația din orașele din RSS Moldovenească s-a confruntat cu o problemă majoră – lipsa de spațiu locativ. Autoritățile sovietice au depus eforturi pentru a reconstrui orașele distruse și a asigura populația cu locuințe. În 1946 a fost lansat un program ambițios de construcții de locuințe în cadrul Uniunii Sovietice, care a inclus și RSS Moldovenească. Politica stalinistă în domeniul construcției locuințelor s-a concentrat pe construirea de blocuri de apartamente cu mai multe etaje și pe crearea de locuințe colective, precum apartamente comunale și cămine, unde mai multe familii trăiau împreună într-un spațiu mare. Construcția rapidă a locuințelor a dus la o standardizare a construcțiilor și la utilizarea de materiale mai puțin durabile. În perioada anilor '50 și '60 ai sec. XX, blocurile de locuințe au fost denumite în funcție de perioada în care au fost construite, cum ar fi „Stalinka” și „Hrușciovka”. În general, în perioada 1944–1961, mediul urban din RSS Moldovenească a avut îmbunătățiri semnificative în ceea ce privește locuințele, dar au persistat probleme legate de condițiile de trai. Repartizarea locuințelor a fost extrem de inegală, acordându-se prioritate nomenclurii, specialiștilor aduși din alte republici. În această perioadă au fost construite blocuri de locuințe mai mari și mai confortabile, împreună cu infrastructură suplimentară.

Cuvinte-cheie: locuința, orașe, RSS Moldovenească, „Stalinka”, „Hrușciovka”.

Резюме**Жилье в городской среде Молдавской ССР в 1944–1961 гг.**

В послевоенный период население городов Молдавской ССР столкнулось с серьезной проблемой – нехваткой жилого пространства. Советские власти предприняли усилия по восстановлению разрушенных городов и обеспечению населения жильем. В 1946 г. была запущена амбициозная программа строительства жилья в Советском Союзе, которая включала и Молдавскую ССР. Сталинская политика в области строительства жилья сосредоточилась на строительстве многоквартирных жилых домов и создании коллективного жилья, такого как коммунальные квартиры и общежития, где несколько семей жили вместе в большом пространстве. Быстрая постройка жилья привела к стандартизации строительства и использованию менее прочных материалов. В период с 1950-х по 1960-е гг. жилые дома получили названия, отражающие период их постройки, такие как «сталинка» и «хрущевка». В целом, в период 1944–1961 гг. в городской среде Молдавской ССР произошли значительные улучшения в сфере жилых помещений, но все еще существовали проблемы, связанные

с жилищными условиями. Распределение жилья было крайне неравным, с приоритетом для номенклатуры и специалистов, приехавших из других республик. В 1950–1960-х гг. были построены более крупные и комфортные жилые дома вместе с дополнительной инфраструктурой.

Ключевые слова: жилье, города, Молдавская ССР, «сталинка», «хрущевка».

Summary**Dwellings in the urban environment of the Moldovan SSR in the period 1944–1961**

In the period after the Second World War, the population in the cities of the Moldovan SSR faced a major problem – lack of housing space. The Soviet authorities made efforts to rebuild the destroyed cities and provide the population with dwellings. In 1946, an ambitious housing construction program was launched within the Soviet Union, which also included the Moldovan SSR. The Stalinist housing policy focused on the construction of multi-storey apartment blocks and the creation of collective housing such as communal apartments and dormitories, where several families lived together in one large space. The rapid construction of dwellings has led to a standardization of construction and the use of less durable materials. During the '50s and '60s, apartment blocks were named according to the period in which they were built, such as “Stalinka” and “Khrushchevka”. In general, during the period 1944–1961, the urban environment of the Moldovan SSR had significant improvements in terms of dwellings, but problems related to living conditions persisted. The distribution of housing was extremely uneven, priority being given to the nomenclature, specialists brought from other republics. In the '50s and '60s, larger and more comfortable housing blocks were built along with additional infrastructure.

Key words: dwelling, cities, Moldovan SSR, “Stalinka”, “Khrushchevka”.

Problematika spațiului de locuit constituie un subiect important al cercetării vieții cotidiene, a societății sovietice în perioada postbelică. În contextul studierii culturii materiale și spirituale și a impactului ei asupra identităților și mentalităților colective, cercetarea subiectelor legate de transformarea mediului de trai în raport cu politicile statului totalitar rămâne a fi un subiect neelucidat.

Sursele principale ale cercetării o constituie actele normative adoptate în domeniul extinderii spațiului locativ în anii postbelici (Хронологическое 1960) și culegerile statistice care elucidează cantitativ numărul locuințelor construite sau restabilite: *Народное хозяйство Молдавской ССР в 1960* (Economia Na-

țională a RSSM în anul 1960); *Молдавская ССР в цифрах. 1974* (RSS Moldovenească în cifre. 1974). În calitate de sursă importantă a studierii subiectului examinăm un șir de materiale publicate în presa timpului care se referă la problemele în domeniu, dar și rezultatele construcției de cartiere cu blocuri de locuit în orașele din RSS Moldovenească. Relevante pentru elucidarea temei noastre sunt articolele publicate în ziarul *Вечерний Кишинев / Chișinăul de seară* pentru anii 1958–1959.

Aspecte ale subiectului locuinței în mediul urban din RSSM au fost abordate de cercetători în studii referitoare la alte teme. V. Pasat, în lucrarea *RSS Moldovenească în epoca stalinistă (1940–1953)*, se referă la numeroase aspecte ale societății postbelice și la asigurarea cu locuințe a populației, utilizând importante date de arhivă (Pasat 2011). Cercetătoarea T. Nesterova, în mai multe studii referitoare la arhitectura din RSSM, abordează și aspecte ale construcției blocurilor de locuit (Nesterova 2016). Cercetări importante în elucidarea subiectului sunt articolele A. Ostapov, ce se referă la dezvoltarea urbanistică a orașului Chișinău, dar și reglementările legislative din domeniu (Ostapov 2018).

Conform articolului 6 al Constituției RSSM adoptată la 10 februarie 1941, fondul locativ de bază al orașelor și în centrele industriale a fost declarat proprietatea statului, proprietatea întregului popor (Хронологическое 1960: 16-32). Puterea sovietică, fiind reinstaurată în a doua jumătate a anului 1944 în RSSM a aplicat legislația adoptată anterior. Una din principalele probleme cu care s-au confruntat autoritățile și populația în anii postbelici în localitățile urbane din RSSM a fost insuficiența spațiului locativ. Cel de-al Doilea Război Mondial a lipsit de locuință, în întreg spațiul Uniunii Sovietice, cca 25 mil. de oameni. În totalitate au fost distruse 6 mil. de clădiri. Războiul a provocat mari distrugerii și în localitățile de pe teritoriul Basarabiei. În urma minării, bombardamentelor aviației și luptelor terestre au fost dărâmate circa 30 mii de clădiri. De aceea lucrările de restabilire au putut fi desfășurate în paralel cu elaborarea planurilor de reconstrucție a orașelor (Ostapov 2018: 137). La 24 august 1944, conducerea RSSM a emis o hotărâre prin care a ordonat inventarierea fondului locativ comunal din RSSM (Хронологическое 1960: 43-45). Conform raportului, în RSSM fondul locativ al republicii a fost distrus în proporție de aproape jumătate, la Chișinău – de 76%, la Orhei și Bender – de 90%. În orașe lipseau apa și lumina, era perturbat complet comerțul (Pasat 2011: 98).

În anii postbelici, autoritățile sovietice au depus eforturi pentru a reconstrui orașele distruse și a asigura cu spațiu locativ populația. Pe măsură ce instituțiile și organizațiile sovietice reveneau din evacuare și erau restabilite, împreună cu acestea reveneau și cadrele de partid și de stat, dar au fost aduse și numeroase alte persoane în calitate de specialiști calificați pentru diferite ramuri ale economiei. În orașele din RSSM, pe zi ce trecea devenea tot mai acută situația în privința spațiului locativ, or persoanelor nou venite urma să li se acorde prioritar locuințe. Un număr mare de clădiri care n-au fost distruse au fost luate repede de diverse instituții, altele au fost repartizate persoanelor în calitate de locuință.

Secretarul Comitetului Orașenesc din Chișinău al PC(b) al Moldovei Slepov menționa la 10 aprilie 1945 că de restabilirea fondului de locuințe, în afară de feroviari și câteva unități militare, în general, nu se ocupa nimeni, de asemenea funcționarul relația că nu erau stabilite nici instituțiile responsabile de restabilirea locuințelor. Acest lucru se întâmpla, în opinia oficialului, deoarece Comisariatul Popoului pentru Construcțiile Locative și Civile nu a fost constituit (Pasat 2011: 120). În situația în care puterea sovietică era preocupată de înaintarea armatei sale în țările Europei de Vest, o mare parte din resurse materiale, dar și umane, erau orientate spre întreținerea armatei și asigurarea necesităților de război, lucru confirmat și de faptul că subiectul nu era abordat în instituțiile responsabile de domeniul construcțiilor. În timp ce problema spațiului locativ devenea foarte stringentă în orașe, a rămas o problemă cronică a întregii perioade sovietice, deși datele statistice prezentau o creștere a ritmurilor construcției de spațiu locativ în republică.

În anii imediat postbelici, suprafața totală a locuințelor date în folosință era de 172 mil. m² (Pasat 2011: 411). Culegerea „Народное хозяйство Молдавской ССР в 1960” prezintă indicatorii în perioada august 1944 – ianuarie 1946 ca reflectând doar construcția spațiului locativ. Dar, conform altor date, cifra de 172 mil. m² de spațiu locativ construit în anii 1944–1945 includea atât construcția, cât și restabilirea clădirilor distruse, ceea ce corespundea mai curând realității (Pasat 2011: 411; Молдавская 1974).

Condițiile de viață ale populației afectate de război în anii postbelici erau departe de a fi acceptabile. În conformitate cu Codul Civil al URSS din anul 1947, suprafața spațiului locativ pentru o persoană era de 13,65 m², ceea ce constituia excepții

în orașele din RSSM. În localitățile rurale, deseori spațiile caselor întruneau suprafața, dar cea mai mare parte în condițiile familiilor numeroase acestea erau mult mai mici, apoi și condițiile sanitare și de trai se aflau la situația perioadei interbelice și din secolul al XIX-lea. În Chișinău, deoarece multe clădiri au fost distruse, iar numărul persoanelor ce au migrat spre orașe a crescut din cauza dezvoltării economiei urbane, a migrației din alte republici ale URSS și a deschiderii instituțiilor de învățământ, mai multe familii locuiau împreună în aceleași locuințe. De obicei, căminele erau amplasate în apropierea întreprinderilor și instituțiilor de învățământ unde studiau sau munceau locatarii. Casele, care anterior aparțineau proprietarilor, au fost preluate de instituții și întreprinderi sau au trecut în administrarea autorităților locale.

Marea majoritate a caselor nu aveau acces la apeduct și canalizare. La periferiile orașelor, peisajul era unul rural, iar în apropiere de întreprinderi sau în împrejurimi se construiau barăci și șoproane în care muncitorii găseau adăpost, adesea împreună cu întreaga lor familie. Toți locuitorii trăiau în sărăcie, fiind în văzul întregii societăți (Pasat 2011: 413; Народное 1961).

Politica în domeniul construcției spațiului locativ a avut trăsături specifice în anii 1945–1953. În 1946 a fost adoptat un program ambițios de construcții de locuințe în Uniunea Sovietică, care a inclus și RSS Moldovenească. Programul prevedea construirea a milioane de locuințe noi, pentru a răspunde nevoii acute de locuire în masă. Pentru a face față acestei probleme, guvernul a încurajat construirea rapidă de locuințe în care să încapă un număr mai mare de locatari, folosind materiale de construcție ieftine, cum ar fi bârnele și blocurile din piatră sau de beton. În ciuda construcției intensive, deficitul de locuințe a continuat să fie o problemă majoră în perioada dată, iar multe familii au fost forțate să locuiască în condiții neadekvate traiului și supraaglomerate.

În plus, distribuția locuințelor era extrem de inegală, cu un număr limitat de locuințe disponibile pentru muncitorii necalificați și o clasă de mijloc emergentă. O soluție alternativă a conducerii țării a fost încurajarea populației de a-și construi locuințe cooperative, dar acestea au fost greu de organizat și nu au fost suficiente pentru a satisface cererea.

În ciuda acestor provocări, guvernul RSSM a făcut eforturi semnificative pentru a îmbunătăți situația în domeniul construcției locuințelor. Au fost întreprinse acțiuni pentru creșterea fondului

de locuințe inițial de guvernarea stalinistă – locuințele construite în majoritatea cazurilor erau cămine familiare, care corespundeau concepției de viață în comun, unde existau spații și comodități utilizate în comun.

Către sfârșitul anilor '40 – începutul anilor '50 a început construcția caselor cu cinci etaje, numite de tip „Stalinka” – ale lui Stalin, sau construite de Stalin. Aceste case reprezentau niște construcții tipice lipsite de stil arhitectural, construite din blocuri de piatră mari – cotileț, și erau suficient de durabile. Aceste locuințe erau o manifestare a arhitecturii postbelice sovietice pentru necesități sociale. Casele de locuit trebuiau, conform intenției, să ilustreze durabilitatea orânduirii sovietice. Apartamentele, fiind separate în astfel de case, erau destinate familiilor. Acestea dispuneau de bucătării mici și blocuri sanitare, ceea ce era prezentat drept realizare revoluționară a regimului. Însă dreptul de a intra în posesia unor astfel de apartamente o aveau doar reprezentanții nomenclaturii de partid și de stat, uneori și cei ai conducerii instituțiilor de învățământ, de cercetare, culturale. Aceste case de tip „Stalinka” deveniseră „simbol”, dar nu o normă pentru societatea postbelică. Majoritatea orașenilor continuau să locuiască în cămine, barăci sau case cu un singur nivel la periferiile orașului. În acea perioadă predominau numeric casele particulare de la periferii, astfel că orașele cele mai mari din RSSM – Chișinău, Bălți, Tiraspol, Bender – aveau un caracter semirural, păstrând multe trăsături ale vieții patriarhale.

În orașele din RSSM și în restul orașelor din URSS, schimbările în domeniul construcțiilor s-au produs de la centru spre periferii. În aceste zone periferice, cum ar fi Botanica, Râșcani, Telecentru, Buiucani, Sculeni și Muncești, au fost ridicate blocuri de locuit cu 5 etaje. Blocurile aveau o structură constructivă simplă, redusă la elementele esențiale, și erau construite după proiecte-model. Erau denumite de populație „cutii” datorită aspectului lor exterior, iar singura varietate arhitecturală era dată de culoarea balcoanelor. Iar în centrul orașului se construiau clădiri administrative și publice care erau proiectate individual. Aceste clădiri se caracterizau prin suprafețe drepte și linii rectilinii, dar erau expresive prin utilizarea unui limbaj arhitectural specific. Se pune accent pe jocul de lumini și umbre, pe ritmuri și proporții, pe goluri și plinuri, precum și pe finisajele netede, fără detalii specifice arhitecturii istorice (Nesterova 2016: 97).

Mulți locuitori ai orașelor trăiau în condiții aglomerate și în spații de locuit nepotrivite din cauza

lipsei de locuințe. Căminele sărăcăcioase erau comune, spațiile mici fiind utilizate de un număr mare de persoane. Un control al serviciilor sanitare în 1948 a dezvăluit că în căminul supraaglomerat al unei fabrici de cărămidă utilajele erau învechite, iar lipsa de băi sau dușuri era o mare problemă. Copiii mici rămâneau nesupravegheați în cămin în timp ce mamele lor erau la muncă, deoarece nu existau locuri suficiente în grădinițele de copii. După muncă, oamenii nu aveau posibilitatea să se spele, cauza fiind lipsa apei calde și a spațiului. Pe parcursul mai multor ani, calitatea scăzută a locuințelor și infrastructura comunală subdezvoltată au fost caracteristici comune ale orașelor din RSS Moldovenească, precum și ale altor orașe din URSS. În 1955, doar 9 din cele 15 orașe aveau apeduct, și doar 2 aveau rețea de canalizare (Pasat 2011: 413).

În 1948, la Moscova a fost ridicată prima clădire cu mai multe etaje cu panouri mari, iar această metodă de construcție a făcut posibilă reducerea timpului de construcție de trei-patru ori. Pe baza experienței primelor planuri cincinale au fost aprobate dimensiunile standard ale apartamentelor în construcția de locuințe în masă 18–22 m² de spațiu de locuit pentru un apartament cu o cameră, 24–32 m² pentru un apartament cu două camere și 33–47 m² pentru un apartament cu trei camere (fără a lua în calcul bucătăria și alte spații de servicii). Ca urmare a trecerii la metoda industrială, timpul de construcție a caselor cu patru-cinci etaje a fost redus la 3–6 luni, iar casele cu opt-nouă etaje – la aproximativ un an (Пилипенко 2021: 581-582).

Pentru a intensifica construcția individuală, în 1948 s-a raționalizat legislația care reglementa achiziționarea și construcția de clădiri individuale de locuit: cetățenii aveau dreptul de a cumpăra/construi pentru ei înșiși o clădire de locuințe atât în oraș, cât și în mediul rural, cu unul sau două etaje, de la o odaie până la cinci odăi locuibile. Pentru construcție erau alocate parcele de 6 ari în orașe și 12 ari în mediul rural, precum și împrumuturi de până la 7 mii de ruble pe o perioadă de 7 ani cu dobândă de două procente pe an. Cu salariul mediu pe țară la mijlocul anilor '50 de 700–750 de ruble pe lună și costul aproximativ al unui apartament de 5 mii de ruble. Această alternativă părea foarte atractivă pentru locuitorii orașelor mici și mijlocii. În plus, în cel de-al cincilea plan cincinal, statul a lansat construcția directă de locuințe în zonele rurale (22 mil. m²), iar peste 3 ani, până în 1952, au fost construite în total 350 de mii de cluburi, biblioteci și săli de lectură în mediul rural (Пилипенко 2021: 583).

Tendința generală din URSS s-a manifestat și în RSS Moldovenească. De-a lungul anului 1951 se observă o apropiere între construcția de locuințe întreprinsă de stat și cea realizată de populație pe cont propriu. Această schimbare indică faptul că statul a renunțat treptat la pretențiile sale de prioritate în construcția de locuințe, permițând oamenilor să-și rezolve independent problemele legate de locuințe în condițiile unei crize acute. Aceasta poate fi considerată o reacție la cererea tot mai mare de locuințe și la nevoia urgentă a populației de a-și găsi soluții proprii într-un context dificil. Unul din principalele materiale de construcție utilizate la construcția locuințelor au fost blocurile din piatră moale – cotileții. Astfel, în anul 1954 au fost extrase 209 mii m³ de piatră, iar în anul 1958 – 418 mii m³. În anii postbelici, blocurile de locuit au fost construite preponderent din cotileț de piatră, care erau extrase din carierele din republică și erau suficient de ieftine.

Tabelul 1. Numărul de locuințe reconstruite și construite în RSSM (1944–1953)

	Construite de organizațiile de stat și cooperatiste (fără colhozuri)	Construite de populație în orașe și orașele muncitorești pe cont propriu și cu ajutorul creditului de stat
August 1944 – ianuarie 1946 (inclusiv restabilirea caselor distruse)	172	25
1946 (inclusiv restabilirea caselor distruse)	158	/
1947	75	/
1948	64	128
1949	74	/
1950	72	/
1951	63	53
1952	62	51
Total în anii 1944–1953	740	257

De obicei, datele statistice evidențiau o tendință de creștere în ceea ce privește construcția de locuințe în întreaga republică. Suprafața totală a locuințelor finalizate și puse în folosință era raportată în mii de metri pătrați (Pasat 2011: 412; Народное 1961; Молдавская 1974: 200). Datele prezentate în *Tabelul 1* ilustrează evoluția con-

strucției de locuințe în centrele urbane și oferă informații valoroase pentru o analiză mai detaliată.

După o perioadă de intensificare în perioada 1944–1946, datorată în mare parte reconstrucției caselor distruse în timpul războiului, ritmul de creștere a fondului locativ prin construcția de stat a început să scadă în anii următori. Aceasta poate fi atribuită schimbărilor de politică și priorităților guvernamentale, pe măsură ce accentul s-a mutat treptat către consolidarea sferei sociale și îmbunătățirea nivelului de trai al populației.

Interesant este faptul că o nouă creștere a construcției de locuințe a avut loc abia după moartea lui Stalin, ceea ce poate fi interpretat ca o schimbare semnificativă în direcția politicii de construire a locuințelor. Acest lucru sugerează că influența puternică a lui Stalin în acest domeniu a încetinit progresul și a limitat dezvoltarea fondului locativ. Cu toate acestea, cifrele prezentate subliniază gravitatea crizei locative din acea perioadă. În opt ani și jumătate s-au construit puțin peste doi metri pătrați de spațiu locativ pentru fiecare persoană care locuia în oraș la începutul anului 1953. Aceasta evidențiază deficiența enormă în asigurarea populației urbane cu locuințe și necesitatea unor eforturi considerabile pentru a rezolva această problemă (Pasat 2011: 412-414; Жилищно-коммунальное 1970: 22, 34).

Condițiile de trai erau determinate nu doar de locuința personală, dar și de infrastructura urbană. În majoritatea lor, străzile orașelor erau murdare și întunecoase. În anul 1955 doar 45% din străzi erau pavate cu piatră și doar 9% erau asfaltate. Lungimea părților iluminate ale străzilor constituia 31%. Nici chiar la Chișinău acești indicatori nu se deosebeau de nivelul general scăzut. 52% din lungimea generală a străzilor erau pavate și 32% iluminate (Pasat 2011: 414; Жилищно-коммунальное 1970: 41).

Putem observa că evoluția construcției de locuințe în centrele urbane a fost influențată de factori politici, economici și sociali. Era evidentă o nevoie urgentă de măsuri și politici eficiente pentru a răspunde cererii de locuințe și îmbunătățirii nivelului de trai al populației urbane în acea perioadă de criză locativă. La data de 4 noiembrie 1955 a fost adoptată Hotărârea nr. 1871, intitulată „Cu privire la înlăturarea exceselor în proiectare și construcții”. În Hotărâre au fost stipulate eforturile partidului și guvernului de a îmbunătăți semnificativ activitățile din domeniul construcțiilor. S-a menționat și faptul că s-au pregătit cadre de muncitori, ingineri și arhitecți care înțeleg în mod corect sarcinile lor.

Comitetul Central al PCUS și Consiliul de Miniștri al URSS au constatat că în activitatea arhitecților și organizațiilor de proiectare s-a acordat prea multă atenție aspectului exterior al arhitecturii, care a dus la excese semnificative, contrare politicii partidului și a statului.

În Hotărâre s-a remarcat faptul că mulți arhitecți au fost atrași de aspectul exterior al clădirilor și s-au concentrat în mare măsură pe decorul fațadelor, ignorând îmbunătățirea planificării interioare a spațiilor locative și apartamentelor, precum și cerințele economice.

Analizând textul, putem observa că Hotărârea nr. 1871 a reprezentat o încercare de a corecta abordările arhitecturale ce se concentrau prea mult pe aspectul exterior al clădirilor în detrimentul aspectelor funcționale și economice. Guvernul și partidul au recunoscut necesitatea pregătirii și formării profesionale a specialiștilor din domeniul construcțiilor, astfel încât aceștia să înțeleagă în mod corect prioritățile și obiectivele activității lor. Prin adoptarea acestei Hotărâri, s-a încercat să se promoveze o abordare mai echilibrată a arhitecturii, care să țină cont atât de aspectele estetice, cât și de cele funcționale și economice (Ursu 2011: 168). Acest document îl putem considera o premisă a politicii care căpăta contur în cercurile de conducere și care urma să fie aplicată, deoarece transformări în toate ramurile economiei erau demarate odată cu schimbarea puterii în anul 1953 în URSS.

Congresul XX al PCUS a adus transformări și în domeniul construcției spațiului locativ. În anii 1950, administrația lui N. Hrușciiov a întreprins acțiuni asemănătoare de rezolvare a problemei locative. Locuințele erau mai acomodate pentru necesitățile vieții de familie și presupuneau o oarecare intimitate. Se considera că majoritatea timpului omul trebuie să-l petreacă în vizorul tuturor. Ideea principală a „revoluției locative” consta în construcția unei serii de case după un singur proiect, conform căreia, după câteva scheme, putea fi modelată în patru variante ale aceleiași case cu planificare internă standard. Toate spațiile auxiliare – coridoarele, băile, bucătăriile – au fost micșorate până la minimul fiziologic – atât cât să încapă câteva persoane. Tavanele au fost coborâte la minim, spațiile scăriilor micșorate, debaralele, lifturile și țevile pentru gunoi au fost excluse – ca elemente care scumpeau construcția. Astfel, durata finisării unei case a fost scurtată de trei–patru ori, costurile construcției reduse cu 25%, iar termenii finisării la – 1–1,5 lună (Горлов 2009: 6-10).

Cu privire la necesitatea construcției de locuințe N. Hrușciiov menționa: „Din cauza necesității acute de locuințe a trebuit să excludem din proiectele caselor tot ce era în plus, pentru a oferi cât mai rapid case celor care aveau nevoie de ele” (Хрущев 1997: 390). Această declarație subliniază prioritatea rapidității executării lucrărilor în construcția de locuințe și faptul că s-a renunțat la elementele considerate neesențiale pentru a răspunde cererii urgente de locuințe. Explicând lipsa ascensoarelor, N. Hrușciiov a relatat: „Da, este dificil fără lift, dar și mai greu fără apartament” (Хрущев 1997: 394). Această afirmație evidențiază că, deși absența ascensoarelor reprezenta o inconveniență, obținerea unui apartament era considerată o prioritate mai mare pentru populație. Erau considerate prioritare nevoile de bază ale oamenilor, cum ar fi spațiul de locuit, chiar dacă acesta era mic, în detrimentul facilităților suplimentare. Aceste locuințe mici satisfăceau necesitățile cotidiene ale populației și reprezentau un lux în contextul anilor postbelici. Oamenii erau foarte bucuroși să primească locuințe, deoarece rezolvau problema traiului în condiții precare.

Începând cu anul 1950 și până în anul 1964, fondul de locuințe urban s-a majorat de la 513 mil. m² la 1182 mil. m², adică de 2,3 ori. Creșterea semnificativă a fondului locativ a contribuit la îmbunătățirea condițiilor de trai pentru 38,4 mil. de oameni în tot spațiul URSS. În același timp se construiau numeroase edificii și construcții sociale, inclusiv instituții culturale și de divertisment. Îmbunătățirile sociale au contribuit într-un fel la convingerea societății că se urmează o cale corectă în dezvoltarea urbană.

În toate orașele au apărut cartiere întregi de locuințe ce conțineau doar strictul necesar. La sfârșitul anului 1958, în Chișinău spațiul locativ constituia 863 mii m², se planifica ca în 1966 să fie mărit cu încă 967 mii m². Pentru a rezolva problema spațiului locativ, PCUS a promis un apartament fiecărei familii. Îndeplinind directivele, arhitecții sovietici au creat un nou tip de locuință cu suprafață mică, în care familiile locuiau în una sau două odăi, o bucatărie și un bloc sanitar. Se remarcă în calitate de realizare extraordinară acest tip de locuință în presă, deoarece familiile erau separate una de alta, fiecare având același tip de apartament și planificare. Primele astfel de locuințe în Chișinău au fost construite în sectorul Râșcani (Сегодня 1958).

Una din soluții, pentru problema spațiului de locuit, a fost construirea caselor asamblabile din lemn la sol. Cel mai comod model de casă asamblat din

lemn era „M-3-55”. Casa avea trei odăi, bucatărie, debara și verandă. Pentru fiecare set de piese pentru casă se eliberau 198 foi de ardezie. Aceste modele erau comercializate atât pentru locuitorii din orașe care locuiau la periferii și doreau să-și construiască case, cât și pentru locuitorii din localitățile rurale. Casele erau aduse din regiunile de nord ale Uniunii Sovietice și erau depozitate la depozitele din Chișinău, unde lucrau și tâmplari, care pregăteau și adaptau piesele de lemn necesare (Сепреев 1958).

O altă modalitate de a construi locuințe a fost constituirea cooperativelor de construcție a unor blocuri de locuit. Conform rigorilor aprobate, un grup de cel puțin opt persoane puteau să înregistreze o cooperativă la Secția Gospodărie Comunală din localitate. Proiectul locuinței trebuia să fie aprobat de Secția Gospodărie Comunală a Comitetului Executiv din oraș. După aprobare, Comitetul Executiv aloca un teren. Membrii cooperativei trebuiau să investească costul locuinței. După ce construcția era finisată, membrul cooperativei primea locuința în folosință permanentă. Membrii cooperativei nu deveneau proprietari ai locuințelor. Cooperativa, în calitate de persoană juridică, era proprietarul casei construite în întregime. De aceea membrul cooperativei nu putea vinde și nici dona locuința. Și nici moșteni. În casă locuiau doar membrii familiei care aveau reședință (Что такое 1958).

Temei juridic pentru ocuparea spațiului locativ servea eliberarea de sovietul local sau administrația întreprinderii, organizației care administra fondul locativ al dispoziției de repartizare. În dispoziție era indicat numele tuturor persoanelor care aveau dreptul la locuință din familia persoanei pe numele căruia era eliberată dispoziția. Doar membrii familiei aveau dreptul să fie înscrși în dispoziție, alte persoane care locuiau cu familia nu aveau dreptul să fie înscrși în dispoziția de repartizare. Posesorilor de locuințe repartizate le era interzis să facă careva transformări interne. De asemenea era interzisă construcția unor încăperi auxiliare, anexe etc. Au fost numeroase cazuri când anumite persoane și-au construit de sine stătător construcții auxiliare la locuință și au cerut să le fie recunoscute drepturile asupra lor. Persoanele care construiau neautorizat erau pasibile de răspundere penală (Жилищные 1959).

În URSS, conform datelor oficiale, majoritatea caselor de locuit (în RSSM – 93% din totalul suprafeței locative din orașe și orașele) se construiau din contul statului. În RSSM, în perioada 1961–1970, au fost construite 274 mii de apartamente cu o suprafață totală de 12,8 mil. m² (ESM 1972: 409).

Construcția în masă a adus și unele beneficii, precum soluționarea problemei locuirii în masă și dotarea apartamentelor cu facilități moderne. Totuși, această filosofie a avut și consecințe negative, cum ar fi poluarea și supraaglomerarea în anumite zone urbane. Este necesar de menționat că politica stalinistă a promovat construcția rapidă și eficiența a locuințelor, dar acest lucru a dus la standardizarea construcțiilor și utilizarea unor materiale mai puțin durabile. Ca rezultat, multe dintre aceste locuințe au avut o durată de viață scurtă și au avut probleme cu întreținerea și reparațiile ulterioare. Apartamentele comunale și căminele au fost soluții adoptate în această perioadă, unde mai multe familii trăiau împreună într-un spațiu mare. Cu toate acestea, mulți oameni încă locuiau în condiții precare, deoarece clădirile vechi nu au fost reparate sau înlocuite. Politica stalinistă a reușit să îmbunătățească, într-o oarecare măsură, condițiile de locuire în masă în RSSM, oferind o alternativă la condițiile insalubre și supraaglomerate din locuințele vechi. Apartamentele comunale au fost eliminate în anii '50 și '60, în timp ce căminele care asigurau separarea odăilor și un spațiu privat au rămas. Ambele au avut un impact semnificativ asupra dezvoltării mediului urban din RSSM. În general, în perioada menționată, locuința în mediul urban a cunoscut îmbunătățiri semnificative, dar au persistat și probleme legate de condițiile de trai.

Prin implementarea acestor politici de locuire, guvernul sovietic a încercat să asigure locuințe accesibile pentru cetățeni. Totuși, aceste construcții nu erau orientate spre confort și calitate superioară. Ele au fost adesea realizate într-un stil standardizat și aveau limite privind spațiul personal și intimitatea. Spațiul de locuit al omului sovietic în perioadele stalinistă și hrușciovistă a fost influențat de politica guvernului și de nevoia de a asigura rapid și eficient locuințe pentru populație. Locuințele de tip „Stalinka” reprezentau o abordare mai grandioasă și luxoasă, în timp ce „Hrușciovka” erau mai simple și mai accesibile. Ambele tipuri de locuințe au avut un impact semnificativ asupra peisajului urban și a modului de viață al cetățenilor sovietici.

Notă

*Acest articol a fost elaborat în cadrul proiectului: „Evoluția tradițiilor și procesele etnice în Republica Moldova: suport teoretic și aplicativ în promovarea valorilor etnoculturale și coeziunii sociale” / 20.80009.1606.02.

Referințe bibliografice / References

Enciclopedia. 1972. Enciclopedia Sovietică Moldovenească. Vol. 3. Chișinău: Redacția Principală a Enciclopediei Moldovenești.

Nesterova T. 2016. Arhitectura din perioada postbelică a Moldovei Sovietice. În: *Arta*, nr. 1(AV), p. 96-103.

Ostapov A. 2018. Urbanismul din RSSM prin prisma reglementărilor statale (1944–1952). În: *Revista de Știință, Inovare, Cultură și Artă „Akademios”*, nr. 3(50), p. 137-144.

Pasat V. 2011. RSS Moldovenească în epoca stalinistă (1940–1953). Chișinău: Cartier.

Ursu V. 2011. Reabilitarea patrimoniului istoric al Chișinăului în perioada postbelică și inițierea construcției unei identități urbane de tip sovietic (anii '40–'50 ai sec. XX). În: *Identitățile Chișinăului*. Ed. 1, 12–13 septembrie 2011, Chișinău. Chișinău, Republica Moldova: Casa Editorial-Poligrafică „Bons Offices”, p. 89-94.

Беловинский Л. 2018. Повседневная жизнь человека советской эпохи. Издательство Академический проект. / Belovinskij L. 2018. Povsednevnaia zhizn' cheloveka sovetskoj epokhi. Izdatel'stvo Akademicheskij projekt.

Горлов В. Н. 2009. Жилищное строительство в СССР: достижение советского народа исторического масштаба. În: *Марксизм и современность*, № 1 (45), с. 6-10. / Gorlov V. N. 2009. Zhilishchnoe stroitel'stvo v SSSR: dostizhenie sovetskogo naroda istoricheskogo masshtaba. In: *Markszim i sovremennost'*, no. 1 (45), s. 6-10.

Жилищно-коммунальное. 1970. Жилищно-коммунальное хозяйство Молдавской ССР. Статистический сборник. Кишинев. / Zhilishchno-kommunal'noe. 1970. Zhilishchno-kommunal'noe khoziajstvo Moldavskoj SSR. Statisticheskij sbornik. Kishinev.

Жилищные. 1959. Жилищные права должны быть оформлены. În: *Вечерний Кишинев*, 26 августа. / Zhilishchnye. 1959. Zhilishchnye prava dolzhny byt' oformleny. In: *Vechernij Kishinev*, 26 augusta.

Закон. 1960. Закон Молдавской СССР от 10 февраля 1941 года. În: *Хронологическое собрание законов Молдавской ССР, указов Президиума Верховного Совета и постановлений Правительства Молдавской ССР. Том I. 1940–1947*. Кишинев: Картя Молдовеняскэ, с. 16-32. / Zakon. 1960. Zakon Moldavskoj SSSR ot 10 fevralia 1941 goda. In: *Khronologicheskoe sobranie*

zakonov Moldavskoj SSR, ukazov Prezidiuma Verkhovnogo Soveta i postanovlenij Pravitel'stva Moldavskoj SSR. Tom I. 1940–1947. Kishinev: Kartia Moldoveniaske, s. 16-32.

Молдавская. 1974. Молдавская ССР в цифрах. К 50-летию со дня ее образования. Краткий статистический сборник. Кишинев. / Moldavskaia. 1974. Moldavskaia SSR v cifrax. K 50-letiiu so dnia ee obrazovaniia. Kratkij statisticheskiy sbornik. Kishinev.

Народное. 1961. Народное хозяйство Молдавской ССР в 1960 г. Статистический ежегодник. Кишинев. / Narodnoe. 1961. Narodnoe khoziajstvo Moldavskoj SSR v 1960 g. Statisticheskiy ezhegodnik. Kishinev.

Пилипенко И. В. 2021. Динамика жилищного строительства в республиках СССР в 1920–1980-е гг. Историко-экономические исследования. Т. 22, № 4, с. 567-595. / Pilipenko I. V. 2021. Dinamika zhilishchnogo stroitel'stva v respublikakh SSSR v 1920–1980-e gg. Istoriko-ekonomicheskie issledovaniia. T. 22, no. 4, s. 567-595.

Постановление. 1944. Постановление СНК МССР от 24 августа, № 217. În: Хронологическое собрание законов Молдавской ССР, указов Президиума Верховного Совета и постановлений Правительства Молдавской ССР: Том I. 1940–1947. Кишинев: Картя Молдовеняскэ, 1960, с. 43-55. / Postanovlenie. 1944. Postanovlenie SNK MSSR ot 24 avgusta, no. 217. In: Khronologicheskoe sobranie zakonov Moldavskoj SSR, ukazov Prezidiuma Verkhovnogo Soveta i postanovlenij Pravitel'stva Moldavskoj SSR: Tom I. 1940–1947. Kishinev: Kartia Moldoveniaske, 1960, s. 43-55.

Сегодня. 1958. Сегодня и завтра нашего города. În: Вечерний Кишинев, 22 июля, с. 1. / Segodnia. 1958. Segodnia i zavtra nashego goroda. In: Vechernij Kishinev, 22 iyulya, s. 1.

Сергеев В., Кичигина Н. Фабрика жилых домов. În: Вечерний Кишинев, 16 ноября 1958, с. 2. / Sergeev V., Kichigina N. Fabrika zhilykh domov. In: Vechernij Kishinev, 16 noyabrya 1958, s. 2.

Строительного. 1958. Строительного материала станет больше. În: Вечерний Кишинев, 16 октября, с. 2. / Stroitel'nogo. 1958. Stroitel'nogo materiala stanet bol'she. In: Vechernij Kishinev, 16 oktyabrya, s. 2.

Хрущев Н. С. 1997. Воспоминания: Избранные фрагменты. Москва, с. 390. / Khrushchev N. S. 1997. Vospominaniia: Izbrannye fragmenty. Moskva, s. 390

Что такое. 1958. Что такое жилищно-строительный кооператив. În: Вечерний Кишинев, 24 ноября, с. 2. / Chto takoe. 1958. Chto takoe zhilishchno-stroitel'nyj kooperativ. In: Vechernij Kishinev, 24 noyabrya, s. 2.

Adrian Dolghi (Chișinău, Republica Moldova). Doctor în istorie, Centrul de Etnologie, Institutul Patrimoniului Cultural.

Адриан Долгий (Кишинев, Республика Молдова). Доктор истории, Центр этнологии, Институт культурного наследия.

Adrian Dolghi (Chisinau, Republic of Moldova). PhD in History, Center of Ethnology, Institute of Cultural Heritage.

E-mail: addolghi@gmail.com

ORCID: 0000-0001-6770-6890